

Sygn. akt V CZ 77/15

POSTANOWIENIE

Dnia 10 grudnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

SSN Jan Górowski

w sprawie z powództwa Gminy Z.

przeciwko K. R.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 10 grudnia 2015 r.,

zażalenia pozwanego na wyrok Sądu Okręgowego w G.

z dnia 11 czerwca 2015 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i pozostawia orzeczenie o kosztach
postępowania zażaleniowego w końcowym rozstrzygnięciu.**

UZASADNIENIE

Powódka domagała się zasądzenia od pozwanego kwoty 69 906,81 zł z ustawowymi odsetkami od kwot szczegółowo w pozwie opisanych.

Wyrokiem z dnia 3 stycznia 2013 r. Sąd Rejonowy w Z. zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 60 332,17 zł z ustawowymi odsetkami od wyszczególnionych kwot, a w pozostałym zakresie powództwo oddalił. Ustalił, że pozwany pełnił funkcję radnego Rady Miejskiej w Z. w okresie od 12 listopada 2006 r. do 12 listopada 2010 r. Jeszcze jako kandydat na radnego został złożył oświadczenie o wyrażeniu zgody na kandydowanie oraz o przysługiwaniu mu biernego prawa wyborczego („prawa wybieralności”), którego elementem była niekaralność za przestępstwo umyślne ścigane z urzędu. Wyrokiem Sądu Rejonowego w Z. z dnia 8 lutego 2008 r. pozwany został skazany za popełnienie umyślnych przestępstw opisanych w art. 233 § 1 oraz w art. 271 § 1 k.k., które były ścigane zaskarżenia publicznego. Do uprawomocnienia się wyroku doszło w dniu 15 lutego 2008 r. i z tym dniem pozwany utracił prawo do kandydowania oraz pełnienia funkcji radnego. Z uwagi na to, że nie poinformował Rady Miejskiej o tym fakcie, jak też Rada nie powzięła wiedzy o tym skazaniu z innych źródeł, pozwany pełnił funkcję radnego do końca kadencji i pobierał diety. Na etapie rejestracji kandydatów do rady gminy, rad powiatów i sejmiku województw na następną kadencję powódka uzyskała informację z Krajowego Rejestru Karnego, że mandat pozwanego wygaś z upływem kadencji, wobec skazania go za popełnienie umyślnych przestępstw, ściganych z oskarżenia publicznego.

Sąd Rejonowy stwierdził, że do oceny powództwa mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (jedn. tekst: Dz. U. z 2010 r., Nr 176, poz. 1190). Z art. 7 ust. 2 pkt 1 tej ustawy wynika, że nie mają prawa wybieralności osoby skazane za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego, a z art. 190 ust. 1 pkt 3, że utrata prawa wybieralności powoduje wygaśnięcie mandatu radnego. Zaistnienie tego skutku powinno być stwierdzone uchwałą rady gminy, najpóźniej trzy miesiące od wystąpienia przyczyny wygaśnięcia mandatu. Uchwała ma charakter deklaratoryjny, a termin do jej podjęcia jest instrukcyjny. Niepodjęcie uchwały nie może prowadzić do zachowania przez radnego mandatu, który wygaś

z mocy prawa. Pobrane przez pozwanego diety za okres od uprawomocnienia się wyroku skazującego do końca kadencji były świadczeniami nienależnymi, z których zwrotem powinien być liczyć się. Zgłoszone roszczenie spełniło przesłanki wskazane w art. 410 § 2 k.c.

Sąd Okręgowy w G. po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji pozwanego uznał, że Sąd Rejonowy prawidłowo zakwalifikował roszczenie powódki. Stwierdził, że dla skutecznego wygaśnięcia mandatu radnego konieczne było zaistnienie łączne dwóch wymagań: przesłanki objętej art. 190 ust. 1 pkt 3 Ordynacji wyborczej oraz podjęcia uchwały przez radę gminy. Wobec braku wymaganej uchwały, nie było podstaw do uznania, że mandat pozwanego wygaś. Wyrokiem z dnia 21 listopada 2013 r. Sąd Okręgowy zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalił powództwo.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu skargi kasacyjnej powódki, wyrokiem z dnia 23 stycznia 2015 r. uchylił wyrok Sądu Okręgowego i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Wskazane zostało, że do oceny skutków prawnych zdarzenia w postaci prawomocnego skazania pozwanego za popełnienie przestępstw umyślnych, ściganych z oskarżenia publicznego mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 16 lipca 1998 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw w brzmieniu obowiązującym przed zmianą dokonaną ustawą z dnia 5 września 2008 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 180, poz. 1111), która weszła w życie z dniem 25 października 2008 r. i miała zastosowanie do kadencji następujących po kadencji, w czasie której weszła w życie (art. 6). Zgodnie z art. 190 ust. 1 Ordynacji wyborczej obowiązującej do dnia 24 października 2008 r., od uchwały rady gminy o wygaśnięciu mandatu radnego z przyczyn, o których mowa w art. 190 ust. 1 pkt 3, zainteresowanemu przysługiwało odwołanie do właściwego sądu okręgowego, w terminie tygodnia od dnia jej doręczenia, rozpoznawane w trybie postępowania nieprocesowego. Uchwała podjęta po wysłuchaniu radnego miała charakter czynności cywilnoprawnej. Stosownie do art. 191 ust. 2 Ordynacji wyborczej, wygaśnięcie mandatu radnego następowało z dniem wydania przez sąd orzeczenia oddalającego odwołanie bądź z dniem, w którym upłynął termin do wniesienia takiego odwołania. Niepodjęcie uchwały oznacza, że do wygaśnięcia

mandatu radnego nie doszło. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na treść art. 23 a ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (jedn. tekst: Dz. U. z 2013 r., poz. 594 ze zm.), który zawiera rotę ślubowania radnego, zapewniającą o godnym i uczciwym wykonywaniu obowiązków radnego. Wskazał też na art. 414 k.c., przewidujący zbieg podstaw odpowiedzialności z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia z roszczeniami odszkodowawczymi oraz na wybór przez uprawnionego jednego z nich. Z twierdzeń pozwu wynikało powołanie się powódki na to, że zatajenie faktu skazania i pobieranie diet pozostawało w sprzeczności z zapewnieniem uczciwego postępowania oraz z zasadami współżycia społecznego. Sąd Najwyższy uznał, że zaszła potrzeba dokonania oceny zdarzenia pod kątem przepisów dotyczących czynu niedozwolonego, skoro analiza przepisów Ordynacji wyborczej nie dawała podstaw do skonstruowania kondykcji objętej art. 410 § 2 k.c.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy uchylił wyrok Sądu Rejonowego z dnia 3 stycznia 2013 r. i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ponieważ nie doszło do rozpoznania istoty sprawy. Sąd pierwszej instancji zbadał żądanie powódki pod kątem przepisów Ordynacji wyborczej i w kontekście instytucji nienależnego świadczenia. Nie dostrzegł jednak, że w sprawie miał miejsce zbieg roszczeń. Powódka już w pozwie powołała się na zatajenie przez pozwanego faktu popełnienia przestępstw z winy umyślnej, co prowadziło do wygaśnięcia mandatu i nie mieściło się w kategoriach postępowania uczciwego, uwzględniającego dobro gminnej wspólnoty samorządowej. Doszło do wykorzystania prawa do diety w sposób niezgodny z jej przeznaczeniem. Zarzuciła zatem pozwanemu działanie bezprawne i sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Sąd Rejonowy nie ocenił roszczenia powódki według przepisów regulujących odpowiedzialność wynikającą z czynu niedozwolonego, przy uwzględnieniu jego uprawnienia do uwolnienia się od tej odpowiedzialności. W tej sytuacji Sąd pierwszej instancji nie rozstrzygnął o tym, co było przedmiotem sprawy. Sąd Okręgowy uznał, że nie było podstaw do wydania orzeczenia reformatoryjnego, ponieważ prowadziłoby to do pozbawienia strony jednej instancji. Ponadto istotne luki i braki dotyczące ustaleń faktycznych muszą być usunięte w postępowaniu

przed Sądem Rejonowym, co jest zgodne z prawem strony do dwuinstancyjnego postępowania.

Pozwany w zażaleniu powołał zarzuty naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że nie doszło do rozpoznania istoty sprawy, chociaż przeprowadzone dowody dawały podstawę do oddalenia roszczenia dotyczącego zwrotu nienależnego świadczenia, a powódka nie złożyła żadnych wniosków dowodowych i nie została wykazana konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości dla wykazania przesłanek odpowiedzialności z art. 415 k.c. Niewłaściwe zastosowanie dotyczy także art. 5 k.p.c. przez udzielenie profesjonalnemu pełnomocnikowi powódki instrukcji i pouczeń co do dalszych czynności procesowych i podstaw prawnych nieprecyzyjnych wniosków. Domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania roszczenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W postępowaniu wywołanym wniesieniem zażalenia, przewidzianego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c., Sąd Najwyższy bada jedynie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo przyjął, że zachodzi jedna z przyczyn uzasadniająca uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, objętych art. 386 § 2 i 4 k.p.c. Zażalenie nie zmierza do oceny zasadności żądania pozwu ani apelacji, czy merytorycznego stanowiska prawnego sądu drugiej instancji. Dokonywana kontrola ma charakter formalny. Istota tego środka zaskarżenia była przedmiotem analizy Sądu Najwyższego w wielu orzeczeniach (por. postanowienia: z dnia 9 stycznia 2014 r., V CZ 77/13; z dnia 19 grudnia 2013 r., II CZ 86/13; z dnia 22 listopada 2013 r., II CZ 79/13; z 7 listopada 2014 r., II CZ 82/14; dnia z dnia 18 marca 2015 r., I CZ 30/15; z dnia 25 czerwca 2015 r., V CZ 29/15, niepublikowane). Sąd Najwyższy wyraził w nich pogląd, akceptowany także w innych sprawach, że zakresem kontroli w postępowaniu zażaleniowym jest zbadanie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo pojmował przyczynę uzasadniającą wydanie orzeczenia kasatoryjnego i czy jego merytoryczne stanowisko uprawniało do podjęcia takiej decyzji procesowej. Konsekwencją tego jest ograniczenie dopuszczalnych zarzutów do związanych z kwestionowaniem wystąpienia przesłanek stosowania art. 386 § 4 k.p.c.

Jeżeli przyczyną uchylenia wyroku było nierozpoznanie przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy, to kontrola Sądu Najwyższego ogranicza się do oceny prawidłowości zastosowania art. 386 § 4 k.p.c., a więc trafności zakwalifikowania przez sąd drugiej instancji stanu sprawy jako występowania w niej tej podstawy. Nie obejmuje natomiast ewentualnych wad postępowania wyjaśniającego. Wszelkie nieprawidłowości dotyczące naruszeń prawa materialnego, czy też procesowego, poza wskazanymi w art. 386 § 2 k.p.c. i w art. 386 § 4 in fine k.p.c., powinny być, w systemie apelacji pełnej, załatwione bezpośrednio w postępowaniu apelacyjnym. Do nierozpoznania istoty sprawy, o którym mowa w art. 386 § 4 k.p.c., dochodzi wtedy, gdy rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, gdy sąd ten zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 9 stycznia 1936 r., C 1839/36, Zb. Orz. 1936, poz. 315; z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003, nr 3 poz. 36; z dnia 21 października 2005 r., III CK 161/05; z dnia 12 listopada 2007 r., I PK 140/07, OSNP 2009, nr 1-2, poz. 2; z dnia 26 stycznia 2011 r., IV CSK 299/10, niepubl.; z dnia 12 stycznia 2012 r., II CSK 274/11, niepubl.).

Nie zasługiwało na podzielenie stanowisko Sądu Okręgowego, że Sąd Rejonowy nie rozpoznał istoty sprawy. Wyrokiem z dnia 3 stycznia 2013 r. powództwo zostało częściowo uwzględnione, a dokonane ustalenia faktyczne, w ocenie tego Sądu, wypełniały przesłanki objęte art. 410 § 2 k.c. Zakwestionowanie przez sąd odwoławczy poglądu sądu pierwszej instancji co do podstawy prawnej rozpoznawanego roszczenia nie oznacza, że sąd ten nie rozpoznał istoty sprawy. Błędna kwalifikacja prawna roszczenia powódki dokonana przez Sąd pierwszej instancji była przyczyną wydania przez Sąd Okręgowy wyroku reformatoryjnego i oddalenia powództwa. Nietrafnie przyjął Sąd Okręgowy, że na tę przyczynę uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji wskazują wywody Sądu Najwyższego pomieszczone w wyroku z dnia 23 stycznia 2015 r., zwłaszcza dotyczące wykładni art. 414 k.c. Możliwość oceny roszczenia według przepisów regulujących inną podstawę prawną, nie należy do zakresu pojęciowego nierozpoznania istoty sprawy przewidzianego w art. 386 § 4 k.p.c. Podkreślenia

wymaga, że w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008, nr 6, poz. 55) przyjęte zostało wiążąco, że rozpoznanie sprawy na skutek apelacji, określone w art. 378 k.p.c., obejmuje obowiązek sądu drugiej instancji dokonania samodzielnie jurydycznej oceny dochodzonego żądania i skonfrontowania jej z zaskarżonym orzeczeniem oraz jego motywami; zarzuty mają charakter pomocniczy i nie ograniczają swobody sądu. Wiążą natomiast sąd zarzuty naruszenia prawa procesowego. Sąd drugiej instancji nie może wyjść poza granice zaskarżenia. Ocena roszczenia według innej podstawy prawnej, wynikającej z przytoczonych w pozwie okoliczności faktycznych, nie może być traktowana jako zmiana żądania; objęta jest zakresem kognicji sądu drugiej instancji. Z tej uchwały Sądu Najwyższego wynika także, że uregulowanie apelacji w kodeksie postępowania cywilnego jako rozpoznawczej apelacji pełnej przesądza, iż celem postępowania apelacyjnego jest naprawienie wszystkich błędów popełnionych zarówno przez sąd, jak i przez strony, przy czym chodzi zarówno o błędy natury prawnej, jak i faktycznej. Powinnością sądu drugiej instancji jest dokonanie własnych ustaleń faktycznych, także przez podzielenie i uznanie za własne ustaleń sądu pierwszej instancji oraz przeprowadzenie lub ponowienie dowodów albo porzucenie na materiale zebranym w pierwszej instancji (art. 381 i 382 k.p.c.). Zamieszczenie w § 4 art. 386 k.p.c. zwrotu "tylko w razie" jest wyrazem założenia, że rozpoznanie sprawy na skutek apelacji powinno doprowadzić do wydania orzeczenia reformatoryjnego, a wyjątkowo jedynie do wydania orzeczenia uchylającego zaskarżony wyrok i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania. Ograniczona do minimum funkcja kasacyjna sądu drugiej instancji jest wyznacznikiem rozpoznawczego charakteru apelacji jako środka odwoławczego od wyroków sądów pierwszej instancji. Z tego względu wykładnia przyczyn uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji może dotyczyć tylko ściśle określonych przypadków.

Zarzut pozwanego naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. należało uznać za uzasadniony, poza określeniem kierunku rozstrzygnięcia jakiego powinien dokonać Sąd po rozpoznaniu sprawy na nowo, co nie jest objęte zakresem rozpoznania w postępowaniu zażaleniowym. Nie podlegał także rozpoznaniu zarzut naruszenia

art. 5 k.p.c., ponieważ również nie należy do zakresu kognicji Sądu Najwyższego na tym etapie postępowania.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c., a kosztach postępowania zażaleniowego orzekł, stosownie do art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c.

kc